

Baş Assambleya

Altmış birinci sessiya

Kün tertibiniň 68-ci maddesi

Baş Assambleyanıň çıqarğan qararı

[esas komitetlerge teslim etüvsiz (A/61/L.67 ve Add.1)]

61/295. Birleşken Milletler Teşkilâtınıň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında beyannamesi

Baş Assambleya,

İnsan haq-huquqları Keleşiniň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında Birleşken Milletler Teşkilâtı Beyannamesiniň metnini qabul etken 29 İyün 2006 tarihli 1/2 kararında (1) yer alğan Keleşiniň tevsiyesini diqqatça alaraq,

İleride Beyanname hususunda aqıl tanışmaq maqsadinen onıň baqılmasını ve onıň haqqında karar qabul etilmesini soňrağa biraqıp, Baş Assambleya'niň 61-ci sessiyası bitmezden evvel bu protseduralarınıň bitirilmesi qaratılğan 20 Dekabr 2006 tarihli 61/178 kararını delil olaraq köstererek,

İşbu qararınıň ilâvesinde yer alğan temel halqlarınıň haq-huquqları hususındaki Birleşken Milletler Teşkilâtınıň Beyannamesini qabul ete.

107-ci umumiy toplaşuv,

13 Sentâbr 2007

İlâve

Birleşken Milletler Teşkilâtınıň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında beyannamesi

Baş Assambleya,

Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesiniň printsiplari ve maqsatlarına ve devletniň Nizamname mucibi üstüne alğan mecburiyetlerini gönüllü olaraq yerine kirmek mecburiyetinde olması printsipline köre hareket ederek,

Temel halqlarınıň başqa halqlarğa nisbeten musaviy olmalarına ve aynı vaqıtta bütün halqlarınıň bir-birinden farqlı olmağa, bu özleriniň özgün sıfatında tanılmağa ve sayılmağa haqqını tasdiq ederek,

Bunınen birge bütün halqlarınıň medeniyeti ve medeniy zenginliklerine öz hissesini qoşqanlarını ve insanlıqniň umumiy mirasını meydana ketirgenlerini tasdiq ederek,

Milliy alâmetke, ırq, din, etnik ve medeniy farqlılığına köre bir halqlarını ve insanlarını başqalarından üstün tutqan, ya da bu üstünlükni tasdiq etken çeşit doktrinalarınıň, siyasetler ve tatbiqatlarınıň mahiyetince ırqçı, ilim baqımından esassız, huquq baqımından keçersiz, ahlâqça ayıp, içtimaiy baqımdan adaletsiz olğanlarını tasdiq ederek,

Temel halqların ız haq-huquqlarından faydalanğanda her türlü diskriminatsiyadan qorçalanması kerekligini tasdiq eterek,

Temel halqların ız mustemleke halına ketirilgenleri, topraqtan, tabiiy zenginliklerden mahrum etilgenleri neticesinde öz menfaatları ve ihtiyacları mucibi inkişaf etmek haqqından faydalanalmağanları için tarihiy adaletsizliklerniñ qurbanları olğanlarına tasalanaraq,

Temel halqların ız siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy quruluşlarına, medeniyetine, diniy anânelerine, tarihi ve felsefesine esaslanğan huquqların ız, bilhassa olarnıñ öz topraqlarına, ülkelerine ve tabiiy zenginliklerine nisbeten ayrılmaz haq-huquqların ız hürmet etilmesi ve rağbetlendirilmesi zaruretini qabul eterek,

Devletlerden yapıłğan muqavelelerde, uzlaşmalarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde qayd etilgen temel halqlar haq-huquqların ız hürmet etilmesi ve rağbetlendirilmesi kerekligini qabul eterek,

Temel halqların ız ne yerde olmasın, özlerine nisbeten diskriminatsiya ve zulumnıñ her türlü şekillerine soñ bermek maqsadınan siyasiy, iqtisadiy ve medeniy inkişafı oğrunda öz küçlerini birleştirenlerini büyük memnuniyetnen qayd eterek,

Temel halqlar tarafından olarnıñ özlerinen, topraqlarınan, ülkelerinen, tabiiy baylıqlarınan bağıl vaqiaların kontrol etüvleri olarnıñ institutların ız, medeniyet ve anâneleriniñ saqlanması ve ilerilemesine, hem de olarnıñ özleriniñ menfaatları ve ihtiyacları mucibi inkişaf etmelerine çalışacağına emin olaraq,

Temel halqların ız bilgilerini, medeniyetlerini ve anâneviy tatbiqatlarını hürmet etüvniñ muntazam ve adaletli inkişafqa ve tabiatnıñ keregince qorçalanılmasına çalışacağını qabul eterek,

Temel halqlar yaşağan topluluqların ız ve ülkeleriniñ silâhsızlandırılmasınıñ tıncılıqqa, iqtisadiy ve içtimaiy teraqqiyatqa, dünyadaki milletlerniñ ve halqların ız bir-birini añlav ve özara dostluq munasebetleriniñ inkişafına qoşqan hissesini qayd eterek,

Temel halqlarğa mensüp qorantaların ız ve topluluqların ız öz balalarını bala haq-huquqları mucibi terbiyelemeleri, öğretmeleri ve olarnıñ seadetleri için birlikte mesüliyet taşuv haqlarını qabul eterek,

Devletler ve temel halqlar arasında yapıłğan muqavelelerde, uzlaşmalarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde pekitilgen huquqların ız bazı hallarda alemniñ qayğıruvına lâyıq olup, onıñ mesüliyet obyektı sıfatında halqara karakter taşığanlarını hesapqa alaraq,

Muqavelelerniñ, uzlaşuvların ız ve başqa konstruktiv muqaveleler ve munasebetlerniñ temel halqlarınan olar yaşağan devletler arasında daa qaviy ortaqlıqnıñ inkişafına hizmet etkenini hesapqa alaraq,

Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesi, İqtisadiy, içtimaiy ve medeniy huquqlar haqqında halqara pakt (2) ve siyasiy ve vatandaşlıq huquqları haqqında halqara pakt (2), hem de Viyana beyannamesi ve Hareket etüv programması (3)

bütün halqların öz muqadderatını özleri çezüv huquqını esaslandırıcı ehemmiyetini tasdiqlaylar ve bunıñ esasında o halqlar özleriniñ siyasiy statuslarını belgiley bilgenlerini ve özleriniñ iqtisadiy, içtimaiy ve medeniy inkişaflarını serbest surette ömürge keçire bilgenlerini qayd eterek,

Mezkur Beyannamenin hiç bir maddesi her hangi bir halqın halqara huquq mucibi öz muqadderatını özleri çezmek huquqını red etüv için qullanılamaycağını hatırlataraq,

Temel halqların mezkur Beyanname mucibi haq-huquqlarını tanımağa, devlet ve temel halqlar arasında adalet, demokratiya, insan huquqına sayğı, diskriminatsiyasızlıq ve namuslılıq printsiplerine esaslanğan emekdaşlıq munasebetleriniñ inkişafına yardım etecegine emin olaraq,

Devletlerni halqara muqaveleler boyunca temel halqlarğa nisbeten öz mecburiyetlerini, cümleden insan haq-huquqları hususındaki muqavelelerni effektiv surette yerine ketirmelerini icap ettirerek,

Birleşken Milletler Teşkilâtı'nın temel halqların haq-huquqlarını teşviq etüv ve qorçalavda muhim ve izçen rol oynamağa mecbur olmasını urğulayaraq,

İşbu Beyanname temel halqların haq-huquqları ve serbestliklerini tanuv, rağbetlendirüv ve qorçalav için ve Birleşken Milletler Teşkilâtı sistemasının bu sahağa ait faaliyetiniñ inkişafı için daha bir muhim adım olğanını tahmin eterek,

Temel halqlarğa mensüp insanların devletler huquqında tanılğan her hangi bir insan haqqından hiç bir türlü diskriminatsiyağa oğratılmayıp faydalana bilmelerini, ve temel halqların olarnın keçinmeleri, eyihallılığı ve her taraflı inkişafı için oldıqça gerekli olğan kollektiv haq-huquqlarına sahip olmalarını qabul eterek ve tasdiqlayaraq,

Temel halqların vaziyeti çeşitli bölgelerde ve memleketlerde farklı olğanından ötrü regional ve milliy hususiyetleriniñ ve çeşitli tarihiy, medeniy anâneleriniñ diqqatqa alınması kerekligini qabul eterek,

Birleşken Milletler Teşkilâtının temel halqlar haq-huquqları hususunda işbu Beyannamesini ortaqlıq ve qarşılıqlı sayğı ruhunda kütülmesi zarur olğan bir etalon sıfatında tantanalı surette beyan ete:

1-ci madde

Temel halqlar Birleşken Milletler Teşkilâtının Nizamnamesinde, İnsan haq-huquqları boyunca umumiy beyannamede (4) ve halqara huquqın insan haq-huquqlarına dair qararlarında qabul etilgen insannın bütün haq-huquqlarından ve esas serbestliklerinden kollektiv ve individual şekilde faydalana bileler.

2-ci madde

Temel halqlarğa mensüp şahslar ve temel halqların özleri başqa halqlarnen ve şahslarnen teñ haqlı ve hür olmaq, öz haq-huquqlarından faydalanuv ceryanında diskriminatsiyanın her çeşitinden, bilhassa olarnın temel aslı ve özgünligidenden sebep yüz bergen diskriminatsiyadan serbest olmaq huquqına maliktirler.

3-ci madde

Temel halqlar öz muqadderatını özleri çəzuv huquqına sahiptirler. Olar bu huquqqa esaslanaraq özleriniñ siyasiy statusını belgiley bileler ve özleriniñ iqtisadiy, içtimaiy ve medeniy inkişafını kerçekleştire bileler.

4-ci madde

Temel halqlar öz muqadderatını özleri çəzuv huquqını kerçekleştirir ekenler, olarnıñ içki ve mahalliy meselelerini ve muhtar vazifelerini finansirlev vastaları ve yollarına dair meselelerni çəzuv yolında mustaqillik ya da öz-özünü idare etuv huquqına sahiptirler.

5-ci madde

Temel halqlar devletniñ siyasiy, iqtisadiy, içtimaiy hayatında iştirak etuv huquqını kerçekleşirmek istegenleri taqdirde bu huquqni kerçekleştire bileler ve aynı vaqıtta olar özleriniñ siyasiy, iqtisadiy, içtimaiy ve medeniy institutlarını saqlamaq ve pekitmek huquqına maliktirler.

6-cı madde

Temel halqqa mensüp her bir insanniñ vatandaşlıqqa haqqı bardır.

7-ci madde

1. Temel halqlarğa mensüp şahslarnıñ yaşavğa, cismaniy ve ruhiy toqunılmazlıqqa, serbestlikke ve şahsiy tehlikesizlikke haqları bardır.

2. Temel halqlar serbestlik, tıncılıq, tehlikesizlik şaraitinde özgün halqlar sıfatında yaşamaq kollektiv huquqına sahip olaraq genotsidniñ her hangi bir hareketine ya da zorlavniñ başqa türlü çeşitine, şu cümleden bir milletke mensüp balalarını başqa milletke avuştıruv kibi hareketlerge oğratılmamalıdır.

8 –ci madde

1. Temel halqlar ve olarğa mensüp şahslar zoraki assimilâtsiyağa ya da olarnıñ medeniyetini yoq etmek maqsadınen yapılğan hareketlerge oğratılmamaq haqqına sahiptirler.

2. Devletler aşağıdakilerniñ ögünü aluv ve huquqiy cihetten qorçalavnıñ effektiv mehanizmlerini temin etmeliler:

a) Halqlarnı olarnıñ bir-bütünlüğinden, medeniy degerlerinden ya da etnik özgünlüğünden mahrum etmek maqsadınen yapılğan her hangi hareketke ya da aqıbeti aynı şu ola bilecek faaliyetlerge ait her hareketke qarşı;

b) Olarnı öz topraqlarından, ülkelerinden ve tabiiy baylıqlarından mahrum etmek maqsadınen yapılğan ve aqıbeti aynı şu ola bilecek her bir hareketke qarşı,

c) Olarnıñ her hangi bir haq-huquqını taptamaq ve bozmaq maqsadınen yapılğan ve neticesinde bunu közde tutaraq ehalini yaşağan yerinden başqa yerge mecburiy surette köçürvniñ her çeşit şekline qarşı,

d) Zoraki assimilâtsiya ve integratsiyaniñ her hangi şekline qarşı,

e) Olarğa qarşı ırqiy ve etnik diskriminatsiyayı rağbetlendirüv ya da qozğav maqsadınen yapılğan teşviqatnıñ her hangi şekline qarşı.

9-cı madde

Temel halqlar ve olarğa mensüp şahslar temel topluluqqa ya da halqqa işbu topluluqnıñ ya da halqnıñ anâneleri ve adetleri mucibi mensüp olmaq haqqına sahiptirler. Bu haqtan faydalanuv diskriminatsiyanıñ hiç bir şekline sebep ola bilmez.

10-cı madde

Temel halqlar öz topraqlarından ya da ülkelerinden cebren çıkarıla bilmezler. Temel halqlarını, olarnıñ serbest şekilde ve kün evvelden añlı surette razılıqları olmadan yaşağan yerlerinden başqa yerge hiç bir türlü köçürilmemeliler. Yalñız olarğa ketirilgen zararını adaletli surette ödelmesi ve, imkânı olğanda, temel halqlarınıñ öz yerlerine kerı qaytarılması közge alınıp añlaşma yapılğanı taqdirde böyle hareketler yapıla bilir.

11-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ anâneneleri ve adetlerini kütmek ve yañıdan tiklemek huquqına sahiptirler. Bunı olar mimariy ve tarihiy obyektler, maddiy medeniyet abideleri, resimler, adetler, tehnologiyalar, tasviriy ve ameliy sanat ve edebiyat kibi medeniyetleriniñ evvelki, bugünkü ve ilerideki ifadelenüv şekillerini saqlamaq ve qorçalamaq huquqına malikler dep añlamalı.

2. Devletler temel halqlarınen birlikte olarnıñ serbest şekilde ve kün evvelden añlaşılğan añlı serbest razılığısız, ya da olarnıñ qanunlarına, anânelerine ve adetlerine zıt olaraq zornen tutıp alınğan medeniy, intellektual, diniy mülkiyeti hususunda işlep çıkarılğan ve restitutsiyayı da qavrap alğan huquqiy qorçalav vastalarını effektiv mehanizmler yardımınen temin etmeliler.

12-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ ruhiy ve diniy anânelerini, adetlerini ve merasimlerini kütmek, ileriletmek ve kelecik nesillerge yetiştirmek huquqına; özleri için muhim diniy ve medeniy ehemmiyetke malik yerlerni yabancılarnıñ qarışmalarısız saqlamaq, qorçalamaq ve ziyaret etmek huquqına; merasimleriniñ kütülmesi için kerek olğan şeylerni kullanmaq ve olülerini vatanlarında cıymaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınıñ merasimleri kütülgen yerlerni, merhumlarınıñ qabirlerini ziyaret etüvni ya da temel halqlarınen birlikte işlep çıkılğan adaletli, transparent ve ameliy mehanizmler esasında olarnı vatanlarına qaytarmaq imkânını yaratmağa tırışmalılar.

13-ci madde

1. Temel halqlar öz tarihını, tilini, ağız yaratıcılığını, felsefesini, yazıları ve edebiyatını ğayrıdan tiklemek, kullanmaq, ileriletmek ve kelecik nesillerge yetiştirmek huquqına hem de cemiyetlerge, yerlerge ve şahslarğa öz adlarını bermek ve olarnı saqlamaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler bu huquqniñ qorçalanmasını temin eter, hem de temel halqlarınıñ siyasiy, idariy, adliy ceryanlarda iştirak eterken, ne olayatqanını olar añlaya bilmeleri ve olarnı da añlamaları için olarnı tercimenen ya da başqa qullanuv vastalarinen temin etüvniñ aqiqiy tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

14-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ ogretüv ve ders berüv medeniyetine uyğun surette ana tilinde tahsil sistemasını ve oquv yurtlarını meydanğa ketirmek ve kontrol etmek huquqına sahiptirler.

2. Temel halqlarğa mensüp şahslar, hususan balalar, diskriminatsiyağa oğratılmadan bütün seviyede ve şekildeki devlet tahsilini körmek huquqına sahiptirler.

3. Devletler temel halqlarinen birlikte temel halqlarğa mensüp şahslarınıñ, bilhassa balaların, şu cümleden öz topluluqları tışında yaşağanlarınıñ da, imkân olğanı taqdirde, medeniy anâneleri hesapqa alınaraq, öz ana tillerinde tahsil elde etmeleri için ameliy tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

15-ci madde

1. Temel halqlarınıñ öz şahsiy menligine, medeniyetleriniñ çeşitligine, öz anânelerine, öz tarihi ve arzu-isteklerine haqları bar ki, olarnıñ bu haqqı umumtahsil ve içtimaiy informatsiya sahasında keregi kibi aks olunmaq borlı.

2. Devletler temel halqlar ile aqıl tanışuv ve emekdaşlıq yapuv sayesinde hurafatlarnen küreşüv, diskriminatsiyanı yoq etüv ve temel halqlar ve cemiyetniñ başqa tabaqaları arasında tolerantlıqni, eyi munasebetlerni inkişaf ettirüv için tesirli tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

16-cı madde

1. Temel halqlar öz ana tillerinde özleriniñ kütleliy informatsiya vastalarını meydanğa ketirmek ve hiç bir türlü diskriminatsiyağa oğratılmayıp, temel halqlarınıñ himayesinde olmağan bütün informatsiya vastalarından faydalanmaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler devletniñ informatsiya vastalarında temel halqlarınıñ medeniyet çeşitliginiñ keregince aks olunmasını temin etmek için qattı çareler körmeliler. Devletler fikirlerniñ serbest ifadelenmesini temin etmek için kütleliy informatsiya vastalarında temel halqlarınıñ medeniyet çeşitliginiñ keregi kibi aks olunmasını rağbetlendirmeliler.

17-ci madde

1. Temel halqlarğa mensüp şahslar ve temel halqlarınıñ özleri halqara ve devlet içi emek huququ mucibi belgilengen huquqlarınıñ hepsini ömürde tatbiq etmek huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarinen aqıl tanışuv ve emekdaşlıq sayesinde temel halqlarınıñ balalarını iqtisadiy istismardan qorçalav için hem de olarnıñ hususiy çetinliklerini ve tahsilniñ olarnıñ imkânlarını genişletüvde büyük ehemmiyeti

olğanını diqqatqa alaraq, balanıñ oquvına, sağlığına ya da onıñ cismaniy, ruhiy, intellektual, ahlâqiy hem de içtimaiy inkişafına zarar ketire bilgen her hangi hızmetni eda etüvden qorçalamaq için qattı çareler körmeliler.

3. Temel halqlarğa mensüp şahslar iş şartları, hususan işnen temin olunuv ve aylıqları cihetinden diskriminatsiyağa oğratılmamalılar.

18-ci madde

Temel halqlarınıñ öz protseduraları mucibi saylanğan temsilcileri vastasinen özleriniñ menfaatları ve haq-huquqlarinen bağı meseleler boyunca qararlar qabul etüvde iştirak etmege hem de özleriniñ direktiv muessiselerini saqlamağa ve ilerletmege haq-huquqları bardır.

19-cı madde

Devletler temel halqlarınıñ menfaatlarına toquna bilecek nasıldır bir qanun ya da idariy bir tedbir qabul olunmaz ve yerine ketirilmez evvel başta temel halqlarınıñ kün evvelden uzlaşılğan serbest ve şuurlı razılığına irişmek maqsadinen olarınıñ temsiliy institutlarinen aqıl tanışılar ve emekdaşlıq yaparlar.

20-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy sistema ve institutlarını saqlamaq ve inkişaf ettirmek, keçinmelerini ve ilerlemelerini temin etici vastalarını kefaletli qullanmaq, anâneviy ve başqa türlü iqtisadiy faaliyetlernen serbest oğraşmaq huquqına sahiptirler.

2. Keçinüvni ve ilerlevni temin etici vastalardan mahrum etilgen temel halqlar adaletli huquqiy qorçalanuv huquqına sahiptirler.

21-ci madde

1. Temel halqlar öz yaşayışlarınıñ içtimaiy ve siyasiy şartını, şu cümleden işnen temin olunuv, professional ve tehnikiy hazırlıq ve yañı zenaat elde etüv, mesken, sanatoriy, sağlıq saqlav ve içtimaiy yardım teminini hiç bir diskriminatsiyasız yahşılaştırıv huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınıñ yaşayışınıñ içtimaiy ve iqtisadiy şartını toqtamadan eyileştirüv için qattı çareler körmeli ve, kerek olsa, mahsus tedbirler ömürge keçirmeliler. Qartlarınıñ, qadınlarnıñ, yaşlarnıñ, balalarnıñ ve zayıflarnıñ haq-huquqları ve alelhusus ihtiyaclarına konkret diqqat ayrılmalı.

22-ci madde

1. İşbu Beyanname ömürge keçirilgende, temel halqlarğa mensüp ihtiyarlarınıñ, qadınlarnıñ, yaşlarnıñ, balalarnıñ ve zayıflarnıñ haq-huquqları ve hususiy ihtiyaclarına konkret diqqat ayrılır.

2. Devletler temel halqlarinen birlikte temel halqlarğa mensüp qadınlar ve balalarnıñ cebir ve diskriminatsiyanıñ bütün şekillerinden qorçalanmaları ve kefaletlerden faydalanmaları için çareler körmeliler.

23. madde

Temel halqlar özleriniñ inkişafı maqsadında zarur prioritetlerini ve strategiyalarını belgilemek huquqına sahiptirler. Temel halqlar hususan sağıq saqlavnen, meskennen bağı ve başqa içtimaiy ve iqtisadiy programlarını işlep çıkaruvda ve belgilevde faal iştirak etmek ve bu programlarını özleriniñ institutları yardımınen ömürge keçirmek haqqına sahiptirler.

24-ci. madde

1. Temel halqlar özleriniñ anâneviy tibbiyatını, tedaviylev ameliyatını saqlamaq, bu baqımdan ehemmiyetli ilâc osümlüklerini, hayvanlarını ve minerallarını saqlamaq huquqına malikler. Temel halqlarğa mensüp şahslar diskriminatsiyağa oğratılmadan içtimaiy ve tibbiy yardımınıñ bütün çeşitlerinden faydalana bilirler.

2. Temel halqlarğa mensüp şahslarınıñ cismaniy ve ruhiy sağıq sahalarında irişilgen eñ yüksek seviyelerden faydalanmağa teñ haq-huquqları bardır. Devletler bu huquqınıñ kettikçe hep ömürge keçirilmesi için bütün çarelerini körmeliler.

25-ci madde

Temel halqlar anâneviy olaraq olarınıñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqlarınen, suvlarınen, deñiz yalısı boyundaki suvlarınen hem de başqa tabiiy baylıqlarınen özleriniñ hususiy ruhiy bağını tutmaq ve pekitmek ve bu hususta kelecik nesiller aldında büyük mesüliyet taşımaq haqqına sahiptirler.

26-cı madde

1. Temel halqlarınıñ evvel-ezelden olarınıñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken, qullanğan ya da elge keçirgen topraqlarğa ve tabiiy baylıqlarğa haq-huquqları bardır.

2. Temel halqlar olar tarafından anâneviy olaraq qullanılıp, faydalanılıp kelingen topraqlarğa, tabiiy baylıqlarğa sahip olmaq, olarını qullanmaq ve kontrol etmek haqqına sahiptirler.

3. Devletler böyle topraqlarınıñ, ülkelerniñ, resurslarınıñ huquq cihetinden tanılmasını ve qorçalanmasını temin etmeliler. Böyle tanıluv temel halqlarınıñ adetlerine, anânelerine ve topraq mülkiyeti sistemalarına sayğı kösterüvnen kerçekleştirilir.

27-ci madde

Devletler temel halqlarınıñ qanunlarını, anânelerini, adetlerini ve topraq mülkiyeti sistemalarını keregi kibi tanıyaraq ve qabul eterek, temel halqlarınen birlikte anâneviy olaraq olarınıñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqlarğa, tabiiy baylıqlarğa temel halqlarınıñ huquqı tanılmasınıñ ve huquqiy tasdiqınıñ adaletli, mustaqil, bitaraf, açıq ve transparent ceryanını teşkil eterler ve kerçekleştirirler. Temel halqlarınıñ bu ceryanda iştirak etmege haq-huquqları bardır.

28-ci madde

1. Temel halqların anâneviy olaraq onların mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqların, tabiiy baylıqların evvelden uzlaşılğan serbest ve aňlı razılığ olmayıp musadere etilgeni, içtimaiyleştirilgeni, işğal etilgeni ya da olarğa zarar ketirilgeni için restitutsiyanı içine ala bilgen vastalarğa ya da, bunıñ imkân olmağanda, adaletli ve gerekli kölemde ödev yapılmasına haq-huquqları bardır.

2. Temel halqların birlikte gönüllü olaraq başqa türlü aňlaşmağa irişilmegeni taqdirde, böyle ödev keyfiyet, ölçü ve huquqiy status baqımından teň kelgen degerli topraqlar, ülkeler ve tabiiy baylıqlar sıfatında ya da paranen ödelir.

29-cı madde

1. Temel halqların mülkü olğan topraqlar ve tabiiy baylıqların istisal etici qabiliyetini ve özleri yaşağan tabiiy muhitni saqlamağa ve qorçalamağa oların haq-huquqları bardır. Devletler böyle saqlav ve qorçalavnı hiç bir diskriminatsiyasız temin etmek maqsadınen temel halqlar için yardım programmalarını işlep çıqarmalı ve ömürge keçirmeliler.

2. Devletler temel halqların evvelden uzlaşılğan serbest ve şuurlı razılığsız oların topraqlarında ya da ülkelerinde tehlikeli ve zararlı malzemelerni saqlavğa ve yoq etüvge yol bermeyüv boyunca qattı çareler körmeliler.

3. Devletler, zarur olğan taqdirde, böyle malzemelerden zarar körgen temel halqlar öz sağıqlarını saqlav ve devalav boyunca şart olğan monitoring programmaların keregi kibi özleri tarafından işlenip kerçekleştirilmesi için ameliy tedbirler körmeliler.

30-cı madde

1. Temel halqların topraqlarında ya da ülkelerinde harbiy faaliyet yapılmamalı, faqat devlet menfaatları cihetinden bu faaliyet esaslı olğanı taqdirde ya da temel halqlar serbest olaraq bu hususta razılıq bergenleri ya da özleri rica etkenleri taqdirde bu hareketler maqbul ola bilir.

2. Devletler temel halqların topraqlarını harbiy faaliyet için qullanmadan evvel menfaat sahipleri olğan temel halqların aňlaşıp, oların temsiliy institutları yardımınen gerekli protseduralardan keçerek keregi kibi aqıl tanışmalılar.

31-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ medeniy mirasını, anâneviy bilgileriniñ ve medeniy ifadelenüvniñ şekillerini hem de ilmiy bilgileriniñ, tehnologiyaların, medeniyetiniñ belli olmasını, bu arada insaniy ve genetik resurslarını, urluqlarını, ilâclarını, flora ve fauna bilgilerini, ağız yaratıcılığ anânelerini, edebiy eserlerini, resimlerini, sportı ve anâneviy oyunlarını, tasviriy ve icraiye sanatını saqlamaq, kontrol ve himaye etmek, ileriletmek huquqına maliktirler. Oların özleriniñ böyle medeniy mirasını, anâneviy bilgilerini ve medeniy ifadelenüv şekillerini intellektual mülkiyet olaraq saqlamağa, kontrol ve himaye etmege haqları bardır.

2. Devletler temel halqların birlikte bu huquqların tanılması ve qorçalanması için ameliy çareler körmeliler.

32-ci madde

1. Temel halqlar öz topraqlarını ya da ölkelerini ve digər resurslarını menimsev və qullanuvniñ prioritetlerini belgilemek və strategiyalarını işləp çıxarmaq haqqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınıñ toprağınen, ölkelerinen tabiiy baylıqlarınen bağlı, hususan yer altı baylıqlardan, suv və başqa resurslardan faydalanuv, menimsev yahut işlevnen bağlı her hangi leyhanı tasdıqlamazdan evvel temel halqlarınıñ serbest və şuurlı qoltutuvını temin etmək maqsadınen olarınıñ temsiliy institutlarınen namuslıca aqıl tanışmalı və emekdaşlıq yapmalılar.

3. Devletler bunıñ kibi faaliyetler sayesinde yüz bergen zararını adaletli və namuslı surette ödev mehanizmleriniñ keregi kibi çalışuvını temin etmeli və olarınıñ tabiat, iqtisadiyat, içtimaiyat, medeniyet və maneviy inkişafına ketirile bilecek zararınıñ aqibetlerini yımşatmaq için gerekli çareler körmeliler.

33-ci madde

1. Temel halqlar özlerini ya da öz terkişini özleriniñ adet ve anâneleri mucibi belgilemek haqqına sahiptirler. Böyle hal temel halqlarğa mensüp şahslarınıñ olar yaşağan devletniñ vatandaşları olmaq huquqına zarar ketirmez.

2. Temel halqlar özleriniñ protseduraları mucibi öz institutlarınıñ quruluşını belgilemek ve olarınıñ azalarını ve erkânını saylamaq huquqına sahiptirler.

34-ci madde

Temel halqlar özleriniñ institut quruluşlarını, hususiy adetlerini, maneviyetini, anânelerini, protseduralarını, ameliyatını ve, bularınıñ bar olğanı taqdirde, huquqiy sistema ve adetlerini insan haq-huquqları sahasındaki halqara standartlar mucibi teşviq etüv, ileriletüv ve saqlav haqqına sahiptirler.

35-ci madde

Temel halqlar ayrı şahslarınıñ öz topluluqlarına nisbeten vazifelerini belgilemek haqqına sahiptirler.

36-cı madde

1. Temel halqlar, hususan devletlerara sınırlarınen ayrılğan halqlar, olarınıñ terkişine kirgenlerinen hem de başqa ecnebiy halqlarınen alâqada bulunmaq ve alâqalarını, munasebetlerni, emekdaşlıqını inkişaf ettirmek, şu cümleden maneviy, medeniy, siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy sahalardaki ortaqlıq munasebetlerini inkişaf ettirmek haqqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınen aqıl tanışır ve emekdaşlıq yaparken, bu huquqınıñ qullanılması ve kerçekleştirilmesini qolaylaştırğan ameliy çareler körmeliler.

37-ci madde

1. Temel halqlarınıñ devletlerinen ya da olarınıñ huquqını elge keçirgenlerinen yapılğan muqavelelerni, uzlaşuvlarını ve başqa konstruktiv muqavelelerni tanımağa, olarğa riayet etmege ve olarınıñ edasını temin etmege, böyle

aňlaşmalarını, uzlaşuvlarını ve diger konstruktiv muqavelelerini devletler tarafından da tanılmasına, kütülmesine ve olarğa hürmet etilmesine haq-huquqları bardır.

2. İşbu Beyannamedeki hiç bir madde muqavelelerde, uzlaşuvlarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde yer alğan temel halqlarını haq-huquqlarını eksiltken ya da istisna etken madde olaraq tarif etilmemeli.

38-ci madde

Devletler temel halqlarınen aqıl tanışır ve emekdaşlıq yaparken, işbu Beyannamenin maqsatlarına irişmek için ameliy tedbirlerni ve şu cümleden qanuniy tedbirlerni de ömürge keçirmeliler.

39-cı madde

Temel halqlarını işbu Beyannamede yer alğan huquqlarını ömürge keçirüv maqsadında devletniñ maliyeviy ve tehnikiy yardımına ve halqara emekdaşlıqniñ qol tutuvına haqları bardır.

40-cı madde

Temel halqlarını, olarınen devletler ya da başqa taraflar arasında olğan davalar ve aňlaşmamazlıqlarınıñ adaletli protseduralar yolunen tez çezilüvine hem de olarınıñ individual ve kollektiv haq-huquqlarınıñ her türlü bozuluvlarından effektiv huquqiy qorçalavğa haq-huquqları bardır. Böyle hallarda qabul olunğan qararlarda işbu temel halqlarınıñ adetleri, anâneleri, qararları ve huquqiy sistemaları keregi kibi diqqatqa alınmalı.

41-ci madde

Birleşken Milletler Teşkilâtınıñ organları ve mahsus muessiseleri hem de başqa hükümetlerara teşkilâtlar maliyeviy ve tehnikiy emekdaşlıq yapuv yolunen işbu Beyannamedeki kosterişleriniñ tamamınen ömürge keçirilmesine yardım etmeliler. Temel halqlarınen bağı meseleleriniñ çezilüvine temel halqlarınıñ iştirakini temin etken yollar ve vastalar belgilenmeli.

42-ci madde

Birleşken Milletler Teşkilâtı, onıñ organları, şu cümleden Temel halqlarınıñ meseleleri boyunca daimiy forum ve mahsus muessiseler hem de memleket seviyesindeki muessiseler ve devletler işbu Beyannamenin esaslarına tamamınen riayet etmege ve olarını ömürge keçirmege yardım eterler ve işbu Beyannamenin effektiv surette kerçekleştirilmesi için izçenliknen çareler körerler.

43-ci madde

İşbu Beyannamede tanılğan ve qabul etilgen huquqlar dünyadaki temel halqlarınıñ keçinmelerini, olarınıñ menliklerine ve eyihallılığına saygını temin etüv için zarur olğan eñ minimal standartlardır.

44-ci madde

İşbu Beyannamede tanılğan ve qabul etilgen huquqlar ve serbestlikler temel halqlarğa mensüp hem erlerge, hem de qadınlarğa teñ ölçüde temin etilir.

45-ci madde

İşbu Beyannamenin hiç bir maddesi temel halqların hazırki vaqıtta elde etken, ya da ileride elde ete bilecek huquqlarını eksiltken ya da red etken madde olaraq tariflenilmemeli.

46-cı madde

1. İşbu Beyannamenin hiç bir maddesi devletnin, halqın, şahslar gruppasının ya da ayrı şahsın Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesini bozuvğa doğrultılğan türlü hareketler yapmaq ya da türlü faaliyetlerde bulunmaq haqqına sahip olmalarını tanığan, ya da mustaqil ve bağımsız devletlerin topraq bütünlüğünü qismen ya da tamamen bozuvğa ya da devletlerin dağılmasına alıp barıcı çeşitli hareketlerni rağbetlendirgen ya da taqdirlegen madde olaraq tarif etilmemeli.

2. İşbu Beyannamede beyan etilgen huquqlar kerçekleştirilirken, her kesnin insan haq-huquqları ve esas serbestlikleri hürmet etilir. İşbu Beyannamede añılğan huquqların kerçekleştirilmesine yalnız insan haq-huquqları sahasındaki halqara mecburiyetler mucibi qanuniy surette belgilengen sınırlavlar hüküm sürer. Bu sınırlavların her hangisi yalnız başqalarının haq-huquqlarını keregince saymaq, tanımaq ve demokratik cemiyetnin eñ aktual talaplarını temin etmek maqsadinen yapılması şart olğan diskriminatsiyasız bir tedbirdir.

3. İşbu Beyannamenin esasları adalet, demokratiya, insan haq-huquqlarına sayğı, musaviylik, diskriminatsiyasızlıq, namuslılıq ve eyi idarecilik printsipleri mucibi tarif etilir.

İ h t a r:

1. Baş Assambleya'nın resmiy hesabatları, altmış birinci sessiya, 53-ci ilâve (A/61/53), birinci qısım, II bap, A bölümü.

2. Bq. 2200 A (XXI) qararı, ilâve.

3. A/CONF. 157/24 (Part I), III bap.

4. 217A(III) qararı.